

**СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛІКАРІВ
ТА ЛІКАРІВ-ДОСЛІДНИКІВ У БІОМЕДИЧНИХ
ДОСЛІДЖЕННЯХ З ЕМБРІОНАМИ**

Муштафасва Анна Іванівна,
*аспірантка кафедри кримінального права,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна*

Сучасний розвиток біомедицини та технологій, пов'язаних із роботою з ембріональним матеріалом, висуває на передній план питання правової відповідальності лікарів та лікарів-дослідників. Як зазначає Я. О. Триньова, такі фахівці є спеціальними суб'єктами злочинів через специфіку їхніх професійних обов'язків, які включають етико-правові виклики [1, с. 89–90].

Ключовим елементом їхнього статусу є професійна ідентичність. За визначенням великого тлумачного словника сучасної української мови, лікар – це особа з вищою медичною освітою, яка професійно займається лікуванням хворих [2, с. 618]. Однак у сучасних умовах, особливо в контексті медичних та біотехнологічних досліджень, ця кваліфікація значно розширюється.

У теорії кримінального права загальноновизнаним є підхід, що лікар, виконуючи свої професійні обов'язки, не може бути кваліфікований як службова особа, якщо його діяльність не передбачає адміністративних функцій [3, с. 540]. Отже, питання про визнання лікаря службовою особою на основі його професійної діяльності, яка не включає організаційно-розпорядчих функцій, слід одразу відхилити.

Водночас деякі дослідники стверджували, що лікар може вважатися службовою особою в певних випадках, коли він виконує організаційно-розпорядчі функції [4, с. 818]. Інші ж науковці вважають, що цей статус можливий лише за умови обіймання лікарем адміністративної посади, наприклад, головного лікаря, директора клініки чи завідувача відділення [5, с. 72]. Як зазначав О. Гук, діяльність лікаря включає не лише лікування хворих, але й ведення медичної документації, що також може впливати на визначення його правового статусу [6, с. 57].

Питання правового статусу лікаря, на нашу думку, має вирішуватися індивідуально, з урахуванням його конкретних обов'язків. Лікар може

бути визнаний службовою особою, якщо він займає адміністративну посаду або виконує організаційно-розпорядчі функції.

Законодавство частково підтверджує позицію, згідно з якою лікар не є службовою особою за своєю професійною природою. У Кримінальному кодексі України лікар визначається як суб'єкт кримінальних правопорушень у сфері охорони життя та здоров'я людини з використанням таких формулювань: «медичним, фармацевтичним або іншим працівником своїх професійних обов'язків» (ст. 131 КК України), «службовою особою лікувального закладу або медичним працівником» (ст. 132 КК України), «професійних чи службових обов'язків» (ст. 137, 145 КК України), «медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків» (ст. 140 КК України) [7]. Ці положення вказують на те, що статус лікаря як службової особи визначається не професією загалом, а конкретними посадовими обов'язками або функціями, які він виконує.

У кримінальному праві поняття «спеціального суб'єкта» застосовується до осіб, чия професійна діяльність вимагає високого рівня спеціалізованих знань, суспільної довіри та дотримання етичних стандартів. До таких суб'єктів належать, зокрема, медичні працівники, особливо ті, хто одночасно займається клінічною практикою та науковими дослідженнями, тобто лікарі-дослідники. Їхня робота часто пов'язана з матеріалами, які мають особливе правове та етичне значення, наприклад, людськими ембріонами.

Лікарі та лікарі-дослідники, які працюють у сфері досліджень, пов'язаних з ембріонами, володіють глибокими знаннями у галузях репродуктивної медицини та біомедицини. Їхній професійний статус передбачає не лише дотримання чинного законодавства та етичних норм, але й значну відповідальність за їх порушення. Як свідчать наукові дослідження, нехтування встановленими правилами може мати серйозні наслідки як для окремих осіб, так і для суспільства [1, с. 4–5; 8, с. 37].

Діяльність у сфері медичних досліджень, яка включає роботу з ембріональним матеріалом, регулюється як національними законами, так і міжнародними етичними документами, такими як Конвенція Ов'єдо та Загальна декларація ЮНЕСКО про біоетику [9; 10]. Від медичних працівників очікується не лише професійність, але й високий рівень моральної відповідальності. Особливості роботи з ембріонами обумовлюють те, що порушення правил у цій сфері розглядається як злочин проти фундаментальних цінностей, таких як людська гідність і права людини. Цю позицію підтримують численні дослідження, які аналізують етичні аспекти медичної практики та наукових досліджень [1, с. 5; 11, с. 26].

У своїй діяльності лікар-дослідник поєднує два напрями: лікування пацієнтів і проведення наукових досліджень. Це значно розширює його відповідальність, адже він несе обов'язок не лише за якість і безпеку медичної допомоги, але й за дотримання встановлених норм у процесі дослідницької роботи. Особлива увага має приділятися роботі з ембріональним матеріалом, оскільки ця сфера має як правовий, так і глибокий етичний вимір. Ігнорування правил, наприклад, використання ембріонів без відповідного дозволу чи порушення визначених норм, створює серйозну суспільну небезпеку. У таких випадках кримінально-правова оцінка повинна враховувати спеціальні знання, обсяг професійних обов'язків і рівень суспільної довіри, який покладається на цих фахівців.

Таким чином, лікарі та лікарі-дослідники, які працюють із ембріональним матеріалом, мають розглядатися як спеціальні суб'єкти кримінального правопорушення. Їхня діяльність повинна відповідати не лише національним правовим нормам, але й міжнародним етичним стандартам, що регулюють дослідження у сфері репродуктивної медицини. Порушення цих норм кваліфікується як кримінальне правопорушення і може мати обтяжуючі обставини, оскільки такі дії несуть загрозу як окремим людям, так і суспільству. Високий професійний статус цих фахівців зобов'язує їх до суворого дотримання етичних принципів і підвищеної відповідальності за свої дії.

Література:

1. Триньова Я. О. Теоретичні засади та практика реалізації принципів біоетики в кримінальному праві України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Нац. акад. внутр. справ, Київ, 2021. 545 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Коржанський М. Й. Науковий коментар Кримінального кодексу України. Київ : Атіка : Академія, Ельга–Н, 2001. 656 с.
4. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Александров Ю. В. та ін. ; відп. ред. С. С. Яценко. 2-ге вид., переробл., доповн. Київ : А.С.К., 2002. 968 с.
5. Светлов О. Я. Визнання лікаря службовою особою. *Радянське право*. 1966. № 6. С. 69–72.
6. Гук О. Суб'єкт службових злочинів. *Радянське право*. 1986. № 12. С. 55–58.
7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

8. Шрамова О. С. Правове регулювання початку людського життя в сучасних умовах: виклики і перспективи. *Правове регулювання темпоральних меж життя людини* : матеріали засідання «круглого столу». Київ, 22 жовт. 2019 р. Київ : Національна академія правових наук України, 2019. С. 32–38.

9. Островська Б. 20-річний ювілей Конвенції Ов'єдо: досягнення і перспективи. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 2. С. 99–104.

10. Островська Б. В. Право на життя в контексті конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та науково-технічного прогресу в біомедицині. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 1. С. 170–173.

11. Островська Б. В. Практика Європейського Суду з прав людини щодо захисту права на життя у біоетичних питаннях. *Держава і право : Юридичні і політичні науки*: Збірник наукових праць. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2017. Вып. 75. С. 20–30.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-501-6-130>

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СТОРІН КОНТРАКТУ ПРО ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ В МИТНИХ ОРГАНАХ

Чердинцев Юрій Герасимович

*доктор філософії з галузі знань «Право»,
докторант,*

*Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Запровадження контракту у державну службу в митних органах має за мету забезпечення оперативного та безперервного вирішення практико-орієнтованих завдань, покладених на митні органи. З огляду на те, що контракт про проходження служби у митних органах (далі – контракт) є відносно новітнім інститутом (як власне і контракт про проходження державної служби) у сфері державної служби, видається за необхідне звернутися до характеристики правового статусу його сторін при укладенні контракту, що надасть можливість виокремити як